

Ole Hjorth

Musikkonstnär – Pedagog – Kulturpolitisk rättvisekämpe

Jag träffar Ole Hjorth, som fyllde 76 år 2006, i hans hem i Enskele strax före jul. Det är ganska många år sedan som Ole lämnade sin tjänst som ledare för folkmusikutbildningen på Kungliga Musikhögskolan. Allt för få känner till att det är tack vare hans arbete som folkmusiken släpptes in på skolan för trettio år sedan. Mer om detta kan man snart läsa i en jubileumsskrift som folkmusikinstitutionen kommer att ge ut. Här ska det handla lite mer om mannen bakom. Oles bredd som musiker, konstnär, pedagog och rättvisekämpe är en viktig förutsättning för den moderna folkmusikrörelsens framgångar i Sverige. Mycket av det som senare blev RFoD:s ideologi formulerades av Ole och hans far för mer än 50 år sedan.

– Farsan – tyckte om musik och särskilt fiolspel, spelade själv hellre än bra. Trots att hans båda trumhinnor sprängts i unga år hade han ett stort musikintresse och ville att jag skulle spela fiol. Men när jag var sex år krävde min lärare för mycket. Han gav mig något som var för svårt. Det här blev en grundläggande pedagogisk erfarenhet.

– Ge dem ingenting för svårt, för då slutar dom, säger Ole, när jag ber honom berätta hur han började spela folkmusik.

– Det blev ingen fart igen på fiolspelet förrän Hjort Anders kom på besök till familjen. Farsan kände honom genom att vi var släkt med Viksta Lasse som började spela med honom när han var fjorton år.

Hjort Anders inspirerar

Hjort Anders umgicks mycket hos familjen Hjorth. Oles pappa Bror var en av Sveriges mest kända konstnärer, målare och skulptör. Det var Hjort Anders musik som fick Ole att ta fram fiolen igen vid sexton års ålder. Bror bjöd sedan hem Hjort Anders ett par dagar då och då för att spela med Ole,

Mästaren hyllas, målning av Bror Hjorth 1946 där Ole och Bror Hjorth hyllar Hjort Anders på hans 80-årsdag med musik och Gås Anders' medalj, medaljen som på ena sidan har ett porträtt på just Hjort Anders.

men också för att vara modell.

– Då spelade jag med honom. När man sover och när man spelar blir man avritad. Då håller man sig tillräckligt stilla.

Hemmet med dess dubbla engagemang för folkkultur både som musik och bildkonstnärligt har präglat Ole Hjorth.

Mamman, ursprungligen från Danmark, var också konstnär. Tove träffade Bror i Paris. Ole är enda barnet.

– De borde aldrig ha parat sig, säger Ole. Båda var mycket begåvade personer med starka känslor. Hon målade, skrev dikter, gjorde porträttdockor i tyg. Han som gjorde skandal med sina bilder, var egentligen rätt blyg. Jag kunde inte prata sex med honom, men det kunde jag göra med min mamma.

Konstnärskapet var viktigt i hemmet – alldeles för viktigt, tycker Ole. Opposition mot kraven hemifrån är ett återkommande tema i Oles liv. Stödet från pappa var både hjälp och belastning.

– Det var en hjälp att farsan var intresserad. Han gjorde privata inspelningar 1946 och 1947 av Hjort Anders som först gavs ut av Sonet och nu finns i en box på Giga. Bror backade upp Ole också i hans studier av klassisk musik.

Solidaritet

Hemmet var präglat av antinazism och antirasism. Ole berättar om hur en norsk skulptör på besök i hemmet strax efter andra världskriget blev utfrysad efter att han uttalade något rasistiskt om en tyskjudisk flykting. Vid ett besök i Bingsjö nyligen blev Ole arg. Ingenting berättar om att det här var Rättviks finnmark. Närmare än så här fick inte finnar bosätta sig.

– Det är skandal att ingenting vid Bingsjöstämman berättar om Bingsjö och särskilt om finnmarken. Jag kunde inte ens köpa ett vykort härifrån, eller läsa om spelmännen som bott här. Dalarna har en egen jordglob. Där ryms bara det som ligger precis vid Siljan. Jag blev förbannad när jag fann hur man negligerar finnmarken och dess historia. Finnarna kom dit på 1600-talet och fick inte bo närmare kyrkan i Rättvik. Idag borde de visa upp finnmarken. Det finns många spår kvar som är värda att presentera. Huset

Ole Hjorth på RFoD:s 25-årsjubileum. Foto: Per-Ulf Allmo.

Porträtt

där Hjort Anders bodde finns kvar, men det finns ingen information om honom.

Det är varken av romantiska eller nationalistiska skäl som Ole gillar folkmusik. Det är frågan om bra musik, precis som jazz och kammarmusik. Han förefaller vara lite road, men mest arg när han tänker på hur många spelmän såg på jazzen.

– Det blev ett jävla liv i Upplands spelmansförbund när en jazzviolinist ville bli medlem – en som spelade negermusik.

Bror Hjorths folkmusikmanifest

De gamla spelmännen var konstnärer och många var stora konstnärer, mästare, som skapade något nytt och levande. Det glömmes man eller vill inte förstå. Inte bara kompositörerna och allmänheten, för vilka folkmusiken är Skansen med nationaldräkter, utan även spelmännen själva. Hos dessa beror detta dock även på anspråkslöshet. ...

De äldre kompositörerna sökte sålunda en yttlig romantisk svensk-stämning i folklåten utan att se dess möjligheter och gjorde potpourrier och arrangemang av den. Nu gör de yngre kompositörerna uppror mot sina äldre kolleger och söker sina ideal ute och finner det primitiva hos det främmande men inte hos det egna. ...

[Bartók om ungersk folkmusik] «Den är ibland enkel till primitivitet, men aldrig enfaldig.» ...

Vår folkmusik duger lika bra. Men våra spelmän odlar också liksom kompositörerna en romantisk svenskstämning med en underhållningsmusik av banala halvgamla danser, som inte har mycket gemensamt med den sanna folkmusiken. De ser inte tillräckligt långt bakåt och inte framåt. Så blir det en halvhet. Jazzen är deras fiende, fast den inte borde vara det. En musik som så gripit människors sinnen kommer man inte förbi genom att förneka den. Jag menar då inte det skrammel, som utföres på danshaken i allmänhet under namn av jazz. Det är ju inte bättre, men kanske inte heller sämre än det som presteras av massuppåden av nationalklädda spelmansförbund. Det kan vara ungefär detsamma. Det blir inte folklåt och svenskt för att man skyltar med blå-gula färger. Och knappast musik.

Men vore man tolerant mot all musik, klassisk som modern, och lärde sig lyssna på den och vidgade sin horisont på rätta sättet, så fann man nog gammellåten igen. Men det innebär att den enskilde spelmannen på ett helt annat sätt måste komma till heders på nytt. Inom all konst är det individen som skapar, så är det även inom folkmusiken. Varför ska spelmannen vara en del av ett kollektiv, medelmåttans jordmän, mera än tonsättaren, målaren, musikern, bildhuggaren, diktaren, som alla äger erkända rättigheter att vara en personlighet, att ha ett Jag. ...

Folkmusikens renässans måste ske i takt med det moderna livets egen rörelse. Med en musikalitetens fördjupande och genom att man betraktar folkmusiken som konst.

Det långa citatet är från en artikel av Bror Hjorth i Spelmanen. Ett experimentnummer till SSR:s årsmöte 1950, för att etablera en egen tidskrift för spelmansrörelsen och samtidigt en jubileumsskrift tillägnad Hjort Anders som fyllde 85 år. Brors artikel är samtidigt ett kulturpolitiskt manifest. Man kan känna igen tankarna i den även i Oles långa gärning för folkmusiken. Ole bidrog till skriften med uppteckningar av Hjort Anders låtar.

– Många spelmän var fundersamma över dem som tecknade upp låtar. De hade en känsla av att bli bestulna. Den enda gången som gubben var avig var när jag skulle kolla uppteckningarna en sista gång. Jag hade antecknat hur han stampade takten och frågade om det. Då försökte han att inte stampa alls. Jag fäste mig vid att han stampade på alla åttondelar. När han stampar starkare på ettan ger det låten en lättare karaktär. Brukar råda folk att pröva att stampa på ett och tre och på alla taktslag och känna skillnaden. De säger att jag gör både och, följer en ingivelse.

Ole började ta lektioner av Hjort Anders och blev tvåspråkig. Fortsatte med klassiska lektioner parallellt.

– Spelade sedan i många år med Nisse Agenmark som var femton år äldre. Jag hade inga jämnåriga spelkamrater. Det var med honom jag började spela stämmor. Vi gjorde två radioprogram varav det ena fortfarande inte är sänt. Programmet är på en kvart och nu sänder de inte sådana. Enligt Kristina Mattsson ligger det i arkivet oredigerat.

Folkmusikideolog

Kvartstoner är en viktig folkmusikalisk ingrediens.

– Hjort Anders har ett eget sätt att tänka melodiskt med en fast stor ters, som upptecknare ofta placerar i dur och en flytande låg ters som brukar placeras som moll. Det var likadant hos de två äldsta spelmännen jag varit i kontakt med. Sven [Ahlbäck] talar om variabel ters, jag talar om flytande ters. Konstmusiken har lagt beslag på harmoniken på ett märkligt sätt. Fram till för några hundra år sedan, till Purcell, fanns inte dur och moll. Att göra som Alfvén och andra, att hoppa jämfota mellan dur och moll, det är att konstifiera folkmusiken.

Som det framgår av citatet ur den första Spelmanen var Ole och Bror inte nöjda med spelmansrörelsen. De ville främja traditionellt solospel och passade på när Gås Anders' staty invigdes 1944 i Björklinge.

– Farsan kunde som känd konstnär fånga allmänhetens intresse. En medalj delades ut till framstående spelmän och sångare när statyn invigdes. Några år senare bildades Gåsandersnämnden eftersom det inte var spelmän som delade ut Zornmärket. Farsan och jag gjorde ett pris där spelmännen själva skulle rösta om vem som var bäst. Det höll vi på med till runt 1960. Zornnämnden hade fått en annan sammansättning. Vi kom fram till att de delade ut guldmärket till

Porträtt

samma som fick Gåsandersmedaljen. Den fyllde inte längre någon oppositionell funktion.

Ole fick ta lektioner för Charles Barkel, den främste svenska violinisten vid den här tiden.

– Han hade nog en spelmansaktig uppväxt. Han lär ju ha spelat med Kalle Jularbo som ung, vilket han livligt förnekade. Sedan studerade jag i England och Frankrike. Att jag spelade svensk folkmusik vågade jag inte tala om för lärarna.

Den klassiska karriären fortsatte som frilansmusiker i Stockholmsorkestrarna och sedan från 1960 till 1970 i Hovkapellet, Operans orkester.

– Orkestermusiken tillfredsställde inte mina behov.

Så Ole började studera till pedagog på Musikhögskolan i Stockholm och började också undervisa både där och i musikskolan.

Pedagogik är motivation

Sedan dess har Ole varit verksam som pedagog, och det är han än idag. Han har i musikskolan bedrivit helklassundervisning i fiolspel. Han vill nå alla, inte enbart dem som är motiverade hemifrån. Men det är inte bara barn som har nytta av att spela tillsammans. Senaste gången höll Ole helklassundervisning i augusti som introduktion på en chefsutbildning inom industrin.

– Det började med att ABF anlätade mig i samband med ett jubileum och lånade ihop en stadsbudskartong med fioler. Vi hade en 20 minuters lektion som gick från scratch till samspel. Det fortsatte på grundskolan och höll på där i nitton år. Det är en fascinerande utmaning att ha fiol som obligatoriskt ämne i skolan. För mig var grejen att alla var med oberoende av vilka föräldrar de hade. Jag var trött på de ambitiösa föräldrarna i musikskolan. Kunde inte heller sluta utan jobbade sex år över tiden från pensionen med helklasser i fiol.

Oles största utmaning som pedagog var att undervisa vuxna nybörjare.

– Jag visste inte vad jag skulle göra när Jonny Soling kom till mig. Jag tog inte betalt av honom. Han åtog sig att överföra mina gamla trådinspelningar till band. Det var en bra deal. Undervisningen liknande inte något annat. Vi förde oändliga samtal. Att vara vänsterhänt och nyss ha börjat spela fiol var inget hinder. Det var motivationen. Är folk motiverade så vill dom lära sig och då gör de det också. Det var en nyttig erfarenhet.

– Motivation gäller allting. Jag kom i diskussion med min dotters fransklärare, som bluddrade om att ungarna var ointresserade. Det är du som ska få dom intresserade, hade jag velat säga till henne! Det gäller allting.

Kulturpolitiker

OMUS-utredningen (Organisationskommittén för högre musikutbildning) la fram sitt betänkande 1976. Syftet var att ta med någon som kunde folkmusik för man hade i uppdrag att ta upp eftersatta genrer. Men för att få tyngd i förslagen var det bra att kunna både och ansåg många, dvs även klassisk musik. Den nya utbildningen började samma år som utredningsförslaget las fram. Ole var med i utredningen och fick sedan genomföra sina förslag.

– Budet gick visst först till Marie Selander och sedan till Alm Nils, båda tackade nej och då frågade man mig. Mitt förslag gick ut på att legitimera spelmän. Det var en enorm orättvisa att spelmän inte kunde få pedagogisk utbildning utan att kunna klassisk musik. Jag ville inte göra en folkmusikutbildning utan ge spelmän möjlighet att vara fullodiga pedagoger. Man kan fortfarande fråga sig hur meningsfullt det är med musikerutbildning för folkmusiker. Det finns fortfarande inga arbeten som musiker. Som pedagog är det lättare att hitta arbete. Det är en glädje att se mina studenters verksamheter som pedagoger.

– Jag växte upp med det här – hellre svenskt än bra – Ungdomsringen, föreningen för svenskhetens bevarande. Spelmanslagen har roligt, men de har ingen konstnärlig betydelse. Varför drabbas folkmusiken av allt det här? Innan Mats Arnberg dög vad som helst i radion. Ulf Linde, som var vän med farsan sa om tidens jazzdebatt: Den som enbart pratar om jazz vet inte mer om swing än en ansjovisburk vet om havet.

Ole gillar inte isoleringen i en genre.

– Det finns bland folkmusiker ett främlingskap mot konstmusik. På konstmusikhåll pratar de som om alla musikgenrer var accepterade. Men det är de ju inte. Idag naggas konstmusiken i kanten. Om det fortsätter så här är det snart två eftersatta genrer som jag ägnar mig åt.

– Nu har vi fått världsmusik som ska sammansmälta det där. Det tycker jag inte heller är någon bra idé.

– Det viktigaste som hänt globalt är jazzen. Jag har alltid tyckt om jazz, men det passar inte för mig att spela den.

Mångsysslaren

Ole hölls sig inte enbart till den äldre folkmusiken och klassisk musik. Han har spelat med Herr T och hans spelmän, med Merit Hemmingson och på flera av Allan Edwalls skivor, t ex den första Grovdoppa och den fjärde Vetahuteri. Han finns också med på andra inspelningar med Cornelis, Bengt Sändh, Lasse Gullin, Finn Zetterholmen m fl.

– Minns när jag blev upprind av Merit Hemmingson som ville ha med mig på sin skiva, *Huva*. Hon ville göra något nytt som skilde sig från Bert-Arne Wallin som gjorde sina folkmusiktolkningar med radioorkestermusiker. Merit ville ha med riktiga spelmän. Roligast var att spela med Allan Edwall. Jag var med i hans första och fjärde ensemble. Musiken var inte arrad och han följde inte alltid takten. Men

Porträtt

han skapade en bra stämning. Den kunde han bygga på och få låtarna som han ville ha dem.

Ole har satt spår även i Svensk filmdatabas. Han var regiassistent, skådespelare och musiker i filmen Hjort Anders, 1973 och i den om Blank Anders lite senare. Ole spelar med Björn Ståbi i Vi har vår egen sång – musikfilmen, dokumentär om alternativfestivaler och protester när Eurovisionsschlagerfestivalen hölls i Stockholm 1975. Hans musik hörs också i Jan Troells Andrée-film, En frusen dröm, från 1997.

Idag känner Ole allt mera för att spela till dans.

– Jag spelade inte till dans före 1970-talet. Ingen hade bett mig tidigare. Tycker det är hemskt roligt. Jag spelar helst ensam. Spelar man stämman till någon då måste man ha uppmärksamheten riktad mot den. Det är kul i ett konsertsammanhang. Men till dans vill jag hellre koncentrera mig på vad som sker på dansgolvet.

Brottnings med begrepp

– När vi säger folkmusik vet vi ungefär vad vi talar om – den är inte folklig längre. Jag råkade hamna på samma arrangemang som min gamla barndomspolare Owe Törnqvist. Han är folklig, men det är inte folkmusiken. Björn Ståbis svar på vad är folkmusik är den bästa hittills: Den är vad den är och den blir vad den blir. Tydligare kan det inte sägas.

– På Musikaliska Akademiens möten reagerar jag på ordet seriös som beskrivning av en genre. Som om det bara finns seriös musik i en enda genre. Eller orden konstnärlig eller kommersiell, som kvalitetsbedömningar. Det borde inte vara värdigt Akademien att använda ord som inte går att definiera. Det är likadant med nyskapande. I folkmusikvärlden är traditionsbärare ett lika fullt ord, ett typiskt musikvetenskapligt ord som förminskar människor. Jag gör om det till bacillbärare.

– Definitioner är märkliga. Idag talar vi om svensk musik av Joseph Martin Kraus som var hitflyttad och bara bodde här en kort tid. Om en utländsk tonsättare bosätter sig i Sverige och komponerar musik då är det svensk musik, om en svensk musiker komponerar i fransk stil är det fortfarande svensk musik. Men när en svensk spelar jazz är det amerikansk musik och spelar en svensk folkmusik är det ointressant.

– Jag kan inte hänga med på det här med världsmusik. Det är det som finns i botten som är viktigt för mig oberoende av om rötterna är från Skottland, Sverige eller Indien. När mina skivor står under världsmusik på Mega så känner jag inte igen mig. Jag har inget emot möten, men konstruerade möten är ofta inte särskilt bra. De ska vara spontana. Därför är skivor ett elände. Folkmusik var inte lika två gånger i rad, för det kan inte vara lika och det gäller inte bara folkmusik. Tänk när det inte gick att höra musik annat än live, det måste ha varit fantastiskt.

Lars Farago

Ole Hjorth – diskografi

baserad på databasen Svensk Folkmusik

Här saknas skivor där Ole spelar med Merit Hemmingson, Herr T och Allan Edwall (Grovdoppa och Vetahuteri) men även Skivan Pål Olle, Pål Olle Dyrsmeds solo och i par (med Røjås Jonas, Nils Agenmark, Göras Anders, Jonny Soling och Ole Hjorth, Grammisbelönad) Siljum BGS 8501 – lite tips till Tommy Sjöberg och ev. andra som upprätthåller denna fantastiska databas. <http://www.slba.se/netahtml/folkhome.htm>

[Skivtitel saknas], Hjort Anders Olsson, Ole Hjorth, Nils Agenmark fiol
Philips P 50 011 H (78). Inspelningsår: 1952. Utgivningsår: 1952.

Folk Fiddling from Sweden

Björn Ståbi, Ole Hjorth fiol
Nonesuch Explorer H 72033 (LP). Utgivningsår: 1969

Visor och låtar med herr T och hans spelmän

Herr T och hans spelmän (Torgny Björk, Ole Hjorth, Björn Ståbi, Bernt Nyholm)
ScanDisc SCLP S 120 (LP). Inspelningsår: 1970. Utgivningsår: 1970.

Huvva! Svensk folkmusik på beat

Merit Hemmingson orgel sång, Alm Nils, Ole Hjorth fiol, Sven Berger, Bengt Palmers grupp
Columbia 062 34273 (LP). Inspelningsår: 1971. Utgivningsår: 1971.

Du spelman, folkmusik hemma hos (radioinspelningar)

SR Records SRLP 1341 (LP). Inspelningsår: 1979. Utgivningsår: 1980.

Jonny Soling

Jonny Soling, Pål Olle, Ole Hjorth, Nils Agenmark fiol
Giga GLP 9 (LP). Inspelningsår: 1983-1984. Utgivningsår: 1984.

Till Viksta Lasses minne

Curt o. Ivar Tallroth, O Hjorth, A Jernberg, T Näsborn, G Sandström, Eric o. Sture Sahlström mfl
Siljum BGS 8704 (LP). Inspelningsår: 1986. Utgivningsår: 1987.

Låtspel i Leufsta (vol 1)

Ole Hjorth, Sven Ahlbäck, Hasse Gille, Esbjörn o. Sture Hogmark, Sture Sahlström o. Andersson
Eric Sahlströms Minnesfond ESMF 4610 (MC). Utgivningsår: 1989.

Hjort Anderslåtar

Ole Hjorth fiol
Giga GCD 16 (CD). Inspelningsår: 1990. Utgivningsår: 1991.

Hjort Anders Olsson

Hjort Anders, Viksta-Lasse, Johan Olsson, Nils Agenmark, Ole Hjorth fiol
Giga GCD 22 - 24 (CD x3). Inspelningsår: 1917-1952. Utgivningsår: 1996.

Arabiskan

Ole Hjorth & Sven Ahlbäck
Giga GCD 44 (CD). Utgivningsår: 2000.

Folk Tunes from Dalarna

Nils Agenmark, Pål Olle / Björn Ståbi, Ole Hjorth fiol
Sonet 014 241-2 (CD). Utgivningsår: 2001 (återutgivning).

Efterkälken

Ole Hjorth & Jonny Soling
Giga GCD 55 (CD). Inspelningsår: 2001. Utgivningsår: 2002.

Förr så har jag dansat

Bosse Larsson & Ole Hjorth
Giga GCD 70 (CD). Utgivningsår: 2004.